

בס"ד

שיעור הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

מעשר ראשון ותרומת מעשר

- תקצו -

נמסר בש"ק פ' קרח ה'תשע"ט

בש"ק פ' חקת יחל השיעור אי"ה בשעה 17:50 ויהיה בענין:

כיבוש מלחמה

מנחה בשעה 17:30

השיעור לעילוי נשמת:

אמי מורתי מרת רבקה ע"ה בת ר' אריה זצ"ל הכ"מ

ר' שלמה ב"ר בן ציון זצ"ל

ר' שמואל יצחק ב"ר דוד זצ"ל

בברכת שבת שלום

המארגנים

מעשר ראשון ותרומת מעשר

המעורבת אין בה כזית, דודאי כולא טבל חפצא דאיסורא, אלא שאיסורו משום לתא דתרומה שבתוכו].

ובאתונו"ד כתב שכן היא שיטת הרמב"ם, שהרי כתב (בהל' מאכ"א שם) שהטבול לתרומה גדולה ולתרומ"ע במיתה ואילו הטבול למעשרות באזהרה גרידא [דלא כדעת התוס' ביבמות דאיכא חיוב מיתה אף בטבל הטבול למעשרות]. והלא טעם הדבר הוא דאיסור הטבל הוא משום המתנות דפתיכי ביה, הלכך תרומה שאיסורה לזר במיתה, אף בטבלה דינו במיתה [ואף לכהן, כיון דאכתי לא הורמה התרומה ולא ניתנה לון] ואילו מעשרות שאין איסורם במיתה, גם בטבלם ליכא מיתה. ויש להוסיף שכן מפורש בלשון הרמב"ם שם בסוף דבריו 'שאיין עון מיתה אלא בתרומה גדולה ותרומת מעשר' - הרי שאיסור הטבל הוא משום התרומה שבו.

אלא דממילא נשאלת השאלה הלא קיי"ל מעשר ראשון מותר לזרים, ואם איסור הטבל היינו משום דפתיך ביה המעשר כיצד יתכן איסור לאו משום המעשר המעורב בזמן שעל אכילת המעשר בעינו אין לאו. אכן נראה בשיטת הרמב"ם דדווקא בטבל לתרומה האיסור הוא משום תערובת הקודש בפירות, אבל כשהורמו התרומות, איסור הטבל למעשר אינו משום תערובת המתנות בפירות אלא איסור חדש הוא שאסרה התורה את הפירות מפאת חיוב הפרשה שעדיין לא קיימו.

ובן יוצא מפורש מדברי הר"ן בנדרים (פד): שפירש הטעם דמאן דאמר מעשר עני אינו טובל, שאי אפשר שיהא הכרי עצמו חמור מפני מעשר עני המעורב בו יותר ממעש"ע עצמו, דבשלמא תרומה בדין הוא שטובלת כיון שהיא עצמה אסורה ראוי שתאסור תערובתה. אלא דאנן קיי"ל דאף מעש"ע טובל מדרשא ד'לא תוכל לאכול בשעריך'. הרי מבואר החילוק האמור בין טבל לתרומה לטבל למעשר.

והדברים מבוארים ברמב"ם, שכתב (מעשר ה,א) פירות שלא הורמה מהם תרומה הם הנקראים 'טבל', ואם הופרשה מהם התרומה (ת"ג ותרומ"ע) הרי הם חולין שאינם מתוקנים עד שיפריש מעשרותיו ויהו חולין מתוקנים. ודבריו מיוסדים על פי פירושו במשנה בדמאי (ז,ו. ע"ש בכס"מ), שכתב שאחר שהופרשו התרומות נקראים חולין שהרי ניטל הקודש מהם. ובאור עומק דבריו הוא כאמור שאיסור הטבל מחמת התערובת שבו קיים בעצם רק בטבול לתרומה, אבל לאחר שהופרשו התרומות שוב אין כאן תערובת קדש וחולין רק אסור באכילתם מפני שמחוסרים הפרשה הלכך חשיב 'חולין שאינם מתוקנים' גרידא, ולא משום דפתיך בהו מתנות.

א ואמנם נראה שזה תואם היטב לשיטת הרמב"ם בכל עיקר דינא דתרומות ומעשרות, דהנה ברמזי המצוות בריש הל' תרומות הגדיר הרמב"ם את מצוות התרומות 'להפריש תרומה גדולה', 'להפריש תרומת מעשר' ואילו גבי מעשרות כתב (בריש הל' מעשר והל' מתנות עניים) 'להפריש מעשר ראשון בכל שנה ושנה משנת הזריעה וליתנו ללוים', 'להפריש מעשר לעניים'. ופשר שינוי זה שבמעשרות הכליל את הנתינה בהגדרת המצוה, משא"כ בתרומות,

א בגמרא מכות (ט) מבואר שהאוכל טבל לוקה אחת. והקשה בערוך לנר הלא שתי אזהרות חלוקות איכא; הטבול לתרומה אזהרתיה מ'ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה' כדאיתא בסנהדרין (פג:), והטבול למעשר - אפילו למעשר עני בלבד - ילפינן אזהרתיה (במכות טז:); מ'לא תוכל לאכול בשעריך'. וגדולה מזו מבואר בספר המצוות להרמב"ם (ל"ת קג) שדינם חלוק זמ"ז, דהטבול לתרומה במיתה, כדילפינן בסנהדרין שם מ'ולא יחללו' וגמרינן חילול חילול מתרומה, ואילו הטבול למעשרות [כשהופרשה כבר תרומת מעשר] אינו אלא באזהרה - הרי שהם שני איסורים ודינים חלוקים. וא"כ פירות הטבולים לתרומה ולמעשרות בדין הוא דלילקי שתיים. וכן הקשה בחזו"א (דמאי א,ה).

ובערו"ל נ' תירץ דהואיל ואסור לשנות סדר ההפרשות כדילפינן (בתמורה ד) מ'מלאתך ודמעך לא תאחר' הרי שהפירות הטבולים אינם מחוסרים אלא מתנה אחת בכל עת, הלכך פירות שלא הופרשו מהם תו"מ כלל אינו לוקה אלא משום טבל לתרומה, אבל לא משום מעשר כי כעת אינם עומדים למעשר כל עוד לא הופרשה מהם תרומה". וצ"ע טובא (כן הקשה באפיקי ים ח"א יא) הלא מבואר להדיא ברמב"ם שם (ובהל' מאכ"א י,ט-כ ובהל' סנהדרין יט,ב), וכן בספר החינוך (רפד), שהטבול למעשר, אם לא הופרשה תרומת מעשר דינו במיתה, ואם הקדים והפריש תרומת מעשר למעשר [כן היא שיטת הרמב"ם דשייך למעבד הכי הגם שאסור לכתחילה, וכבר העירו האפק"י והחזו"א שם שבר"ש (במורים ב,ג) מבואר שא"א להפריש תרומ"ע קודם קריאת שם מעשר. ויבואר עוד להלן] - אינו אלא באזהרה. הרי להדיא שגם קודם הפרשת המעשר דיינינן להו אף כטבול לתרומת מעשר שעל כן דינו במיתה, וא"כ הדרה קושיא לדוכתה מדוע לא ילקה על פירות הטבולים שתיים, משום טבל לתרומה ומשום טבל למעשר.

ב הנה בספר אתון דאורייתא (ב) האריך להוכיח דבטבל פתיכי ביה התרומות והמעשרות. וסמך גדול לכך מדברי רבנו מנוח (חמץ ו,ו) שפירש לשון 'טבל' - עירבוב. וחקר האתונו"ד האם איסור הטבל איסור עצמי הוא או איסורו רק משום אכילת התרומות ומעשרות המעורבים בו. והראה שנחלקו בינה רש"י ותוס' ביבמות (פו). שרש"י פירש דאסור משום תרומה שבו, והתוס' הקשו א"כ מדוע כהן האוכל טבל חייב. על כן פירשו שהוא איסור חדש משום טבל. [ובדעת רש"י י"ל כיון דסו"ס לאו תרומה ממש היא שהרי אכתי לא קרא שם עליה ולא הורמה, אף הכהן נאסר בה כזר. ומטעם זה לוקה כשאכל בין הכל כזית טבל הגם דהתרומה

א יוצא לפי חידושי זה, שאם התרו בו משום טבל למתנה מאוחרת לא ילקה. [ונראה דהאי תירוץ לא א"ש לפמש"כ הטב"ט (ספ"ג דתרומות) דהפריש המתנות בבי"א אינו עובר, דדוקא משום התקדמה ושינוי הדר עובר, אבל בעצם יכול להפריש כולן ברנע זה].

וא"ת לפי תירוץ זה, האוכל טבל קודם הפרשת ביכורים לא ילקה, ודוחק לחלק בין הפרשות הטובלות וביכורים שאינם טובלים. אולם לפי מה שיבואר להלן בפנים לא קשיא, דשפיר לוקה משום קודש המעורב בו, התרומה.

ואין להקשות מדוע לא נמנו שתי האזהרות במצוות נפרדות, טבל לתרומה וטבל למעשר - דהואיל ופשטא דקרא ד'לא תוכל לאכול בשעריך' מירי באכילת מעשר שני חזין לירושלים (וכדאיתא בבב"ב ד' וברמב"ם מעש"ש ב,ח), רק דרשוהו נמי לענין טבל, אין מונים אותה כמצוה לעצמה כמש"כ הרמב"ם בשרשים.

ויש מקום לתרץ [אם כי פשט לשון הרמב"ם דהוקה קצת] דמטעם זה נמי אין לוקים עליו בפנ"ע, דאי"ז אזהרה לעצמה אלא דרשה לנלות על עיקר איסור טבל, ולעולם חדא איסורא הוא משום 'אכילת טבל'. ומ"מ נקט הרמב"ם שטבל לתרומה במיתה וטבל למעשר באזהרה הגם שלא אחד בשניהם, שהרי הוציא הכתוב את איסור הטבל בלשון חילול התרומה ואכילת מעשר כדכתיב 'ולא יחללו וגו' לא תוכל לאכול בשעריך מעשר וגו' וא"כ סברא הוא דדוקא בתרומה הוא במיתה.

מתבאר עפ"מ"ש בספר מרגניתא טבא (על סהמ"צ שרש יב. יעו"ש שני נוסחאות. וכע"ז כתב הגרשו"א במעדני ארץ) לתרץ השגת הרמב"ם על הרמב"ם שלא מנה ההפרשה והנתינה כל אחת בפנ"ע, דמצות תרומה עיקרה בהפרשה ובהרמת תרומה לה, ואילו הנתינה לכהן באה 'משלחן גבוה' דנתנו ה' לכהנים להיות ממונם [כלשון הרמב"ם פי"ב תרומות הי"ט - ובגמרא לא נאמר כן גבי תרומה]. לא כן במעשרות עיקר ענין המצוה הוא בנתינה ללוי או לעני, ואילו ההפרשה מסתעפת מהנתינה. וגם קראי דייקי הכי, דהלא בתרומות כתיב בכ"מ 'תרומת ה' וכן 'אשר ירימו בני' לה' וכיו"ב, הרי שעיקר מצוותן הוא הרמה לה, וה' הוא הנותן לכהנים כדכתיב 'נתתי לך ולבניך וגו' אני חלקך ונחלתך וגו'. לא כן במתנות הלויים כתיב 'ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה חלף עבודתם אשר הם עבדים את עבדת אהל מועד' - אין זכיתם משלחן גבוה אלא זכיתם מישראל חלף עבודתם [ומה דכתיב פעם אחת גבי מעשר כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה נתתי ללויים לנחלה] - כבר פרש"י עפ"י הספרי שהכתוב קראו תרומה משום תרומת מעשר שבה, כלומר שלכך צריך להרים המעשר, משום חלק קודש דפתך בגוויה]. וכן איתא בספרי (קרח), כל מצות כהונה קנאן השם ונתנם לכהנים, וזו (- מתנת הלויים) חלף עבודתם. דברי ר' יאשיהו. הרי דהמעשרות עיקרם זכות ממון שניתנה ללויים מאת בני ישראל, שלא כתרומות שהיא מתנה לגבוה, וכהוראת הלשון 'תרומה' - הרמה והפרשה לה, דהכהנים אינם נוטלים מישראל חלף עבודתם אלא קנאו ה' ונתנו לכהנים. נמצא דבתרומות עיקר המצוה ההפרשה ואילו הנתינה טפילה לה ומסתעפת ממנה ולכך אינה נמנית לעצמה, ובמעשרות להפך, עיקר המצוה הנתינה ואילו ההפרשה טפילה. ולכך לא מנאן הרמב"ם לההפרשה והנתינה בתרתי.

זמה שהלוי צריך להפריש מעשר, הגם שנוטלו לעצמו ואין בו נתינה - כבר כתב הרמב"ם (מעשר א, ג) הטעם, כדי להפריש ממנו תרומת מעשר. הרי להדיא שמצד המעשר עצמו אין צריך הפרשה כאשר אין בו מצות נתינה שהרי כל עיקרו הוא הנתינה, ורק משום התרומה דפתיכא ביה צריך להפרישו, דבתרומה עיקר המצוה היא ההרמה וההפרשה. כ"כ במרגניתא טבא.²

זבה מתבאר היטב דקדוק הלשון ברמזי המצוות [שכפי שראינו כמה פעמים, ברמזים אלו מגדיר הרמב"ם את קיום המצוה ותורף עניינה המכוון, שלא כבגוף ההלכות שמבאר את מעשה המצוה] שבתרומות אין הנתינה מעיקר צורת המצוה, משא"כ במעשרות הנתינה היא תכלית המצוה.

זמוטעם היטב לפי"ז מה שבתרומות איסור טבל עניינו משום הקודש המעורב בו, שהרי כל עיקר מצות התרומה היא הרמת הקודש לה, משא"כ במעשרות אין כאן לתא דקדושה אלא רק ענין חיוב ממון ללויים חלף עבודתם, הלכך איסור טבל אינו מפאת התערובת אלא משום שלא קיים חובתו ליתן מתנותיו ללוי או לעני.

ב נראה לכאורה שכתב כן הרמב"ם כמעטא דקרא, אבל עיקר הדבר דינא הוא דילפינן מ'אתם' - אלו הלויים, כמו שהביא שם. ועל כן גם אם עברו והירמו התרומה קודם המעשר, צריך הלוי להפריש מעשר.

ג ע' שיעורים בד, וב; יא; כה; סג; ע; ד; ז; זא; [ועע"ש ובאות ח דקדוק לשון הרמב"ם גבי נתינה בפטר המור].

זענין חילוק זה שרק המעשרות זוכים בהם הלויים כשכר מבני ישראל על עבודתם ולא הכהנים במתנותיהם, יוצא מפורש מפרש"י על הכתוב 'ושמרו את כל כלי אהל מועד ואת משמרת בני ישראל לעבד את עבדת המשכן' (במדבר ג, ח) - שכל ישראל היו זקוקין לצרכי המקדש אלא שהלויים באים תחתיהם בשליחותם לפיכך לוקחים מהם המעשרות בשכרן שנאמר כי שכר הוא לכם חלף עבודתכם. ואולם בכהנים לא מצינו ענין זה כלל, שהרי עבודת המקדש אינה תחת ישראל עד שתאמר שישאל צריכים ליתן להם שכר על שעושים את עבודתם תחתם, דכהנים שלוחי דרחמנא נינהו דליכא מידי דאיהו לא מצי עביד ומצי משווי שליח [אלא דמספקינן בגמרא דלמא אף שלוחי דידן בהקרבת קרבנותינו, אבל ודאי דשלוחי דרחמנא הם, כמו שפירשו התוס' בקדושין ובנדרים].

זסייעתא גדולה לחילוק זה, ממש"כ מהרי"ט צהלון (קד) להצדיק מנהג הקהילות ששלחי ציבור נוטלים שכר על עבודת הקודש, שהרי מצינו כן בלויים שזיכם הכתוב בשכר חלף עבודתם. וכתב דאף שבכהנים לא מצינו שנוטלים 'חלף עבודתם', מ"מ מסתברא לדמות החזנים שלוחי הציבור ללויים המשוררים במקדש ולא לכהנים המקריבים. הרי דבריו ברור מללו לחלק בין מתנות כהונה למתנות לויה, דהכהנים כיון שהם שלוחי דרחמנא, גם מאכלם 'משלחן גבוה' הוא ולא שכר עבודתם הוא, ואילו הלויים אינם אוכלים 'קודש' אלא 'חולין', דלאו משלחן גבוה קזכו אלא מתנותם היא שכר חלף עבודתם. ואמנם כנראה אין הדבר מוסכם בין הראשונים; ע' בדרכי משה שהביא מתשובת או"ז (ק"ג). והיא למהר"א מביהם) שהביא מר"י החסיד שלא ליטול שכר על עבודת הציבור, ונחלק שם ואמר שהרי הכהנים והלויים נוטלים שכר חלף עבודתם.

זבקצוה"ח (רמג) נקט לענין מתנות לכהן קטן, דכיון דמתנותיהן ניתנות להם 'חלף עבודתם' שפיר מצי זוכה הקטן הגם דבעלמא אין לקטן זכיה מדאוריתא, וכדרך שכתבו התוס' בסנהדרין (סח) דמשכח"ל ממון קטן אף בלא ירושה, כגון שניתן לו הממון בשכר פעולתו. וביד אפרים (יו"ד סא) השיג דלא מצינו דכהנים נוטלים שכר 'חלף עבודתם', דדוק בלויים כתיב. אמנם ראינו שהדבר נפתח כבר בראשונים. [ולעיקר נידון הקצות י"ל שאף אם אין המתנות 'חלף עבודתם' סו"ס כיון שמהתורה מחוייבים ליתן להם, שפיר זוכה הקטן בו, דכך לי חיוב דשכר פעולה או חיוב אחר].

ז והנה המהרי"ט (בתשו' מג פה) חידש בישוב סתירת הסוגיות, דפטורא דלקוח משום 'תבואת זרעך' לא נאמר אלא במעשר אבל בתרומה חייב אף הלקוח מדאוריתא. והגרי"פ פערלא בספרו פרחי ציון על הכו"פ (פ"ה אותיות סה סז) כתב להוכיח שכן היא שיטת הרמב"ם, ודלא כשאר הראשונים דלא סבירא להו חילוק זה. וחזן מהוכחותיו הדבר מוכח בפשיטות ממה שלא הביא הרמב"ם פטור לקוח בכל הלי' תרומות רק בהלכות מעשר שלאחריהן. והנה הר"ד קרלינר (בשאלת דוד) תמה על חילוק המהרי"ט, הלא דינים הרבה

ד ומצינו עוד בראשונים שנקטו קרא ד'חלף עבודתכם' בכהנים נמי, בריטב"א ובמאורי קדושין ו. וכאוח"ה איתא כדעה המחלקת: והנה בלויים לא אמר 'אני חלקך' וגי' - שאין הלויים זוכים בחלק ה' ולזה גם הם נותנים חלק ה' תרומה מעשר מן המעשר, והם ומעשרם אינו אלא כשכירות הדיוטות לשרת הקודש שהוא הכהן ואהל מועד. וע"ע בשו"ת הרדב"ו ח"ב תרצ ובמעק הנצי"ב על הספרי ובתשובותיו ח"ד יא (הערת ר"ג).

לאחר זמן, דסו"ס פתיך ביה תרומה ואסור לאכלו. על כן שפיר כתב הרמב"ם דהטבול למעשר חייב מיתה משום תרומה דפתך ביה, דאמנם מוזהר עתה מלהפרישנה אבל הלא יסוד איסורו אינו משום אי קיום חובותיו אלא משום התרומה המעורבת, והאיכא!

ו והשתא נברר גדר תרומת מעשר לפי כל זה. הנה בכורות (יא) אמר ר' שמואל בר נתן אר"ח הלוקח טבלים מן הגוי ומירחן הישראל מעשרן והן שלו, מעשרן דאין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מיד מעשר, והן שלו דאמר ליה קאתינא מכח גברא דלא מצית אישתעייה דינא בהדיה, ופרכינן עלה ומסקינן דחלוק תרומה גדולה מתרומת מעשר, דאריב"ל מנין ללוקח טבלים ממורחין מן העכו"ם שהוא פטור מתרומה מעשר שנתאמר ואל הלויים תדבר ואמרת אליהם כי תקחו מאת בני ישראל - טבלים שאתה לוקח מבני ישראל אתה מפריש מהן תרומה לכהן, טבלים שאתה לוקח מן העכו"ם אי אתה מפריש מהן תרומה לכהן. הנה פשטא דסוגיא דלמסקנא לא קיימא הך סברא דקאתינא מכח גברא, שאם כן נימא הכי גם גבי תרומה, אלא גזה"כ הוא בתרומה דאין חייב ליתן לכהן אלא כשנטל מאת בני ישראל.

זכר תמהו על הרמב"ם (תרומות יא) שכתב 'ומפריש תרומה גדולה ונותנה לכהן, ותרומת מעשר ומוכרה לכהן, ומעשר ראשון היא שלו - מפני שהוא אומר ללוי במעשר ולכהן בתרומת מעשר אני באתי מכח איש שאין אתם יכולין ליטול ממנו כלום. ומפני מה אמרו לא יתן תרומה לכהן כתרומה גדולה לפי שנאמר בתרומה כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר - טבל שאתה לוקח מישראל אתה מפריש ממנו תרומה לכהן אבל טבל שאתה לוקח מן העכו"ם אין אתה נותן לכהן התרומה מעשר שהפריש ממנו אלא מוכרה לכהן ולוקח דמיה. וקשה דארכביה אתרי רכשי, שהביא גם הסברא וגם קרא, ומ"מ מחלק בין תרומה גדולה ותרומה ע. ועוד קשה על מה שמפורש בדבריו שאף מעשר ראשון פטור מליתנו ללוי מכח האי סברא. והלא בגמרא מבואר דגזה"כ הוא בתרומה ע וליתא להך סברא דא"כ אף בתרומה גדולה נימא הכי. גם צ"ב בעיקר הסברא דקאתינא מכח גברא, והלא העכו"ם לאו בר חיובא הוא אבל ישראל דבר חיובא הוא מ"ט לא יתחייב בשעת המירוח דהיה ברשותו, ומה אכפת לך במאי דגידולם של הפירות מעיקרא היו ביד גוי.

זכר ח (שם) תירץ דלהרמב"ם לא אידחיא הך סברא לגמרי אלא דלא סגי בסברא גרידא ואצטריך גם לקרא, ותורף דבריו הוא שפירות שגדלו ביד גוי חל פטור בחפצא דפירות, ועל כן שייך שפיר לבוא בסברא דקאתינא מכח גברא דלא מצית אשתעווי דינא בהדי, כלומר שפירותיו הופקעו בעצם מדין נתנה לכהן [לא רק משום דנכרי אינו בר חיובא], אלא דבהא לחוד לא סגי, דאכתי נימא נהי דחל פטור באותה שעה אבל מדוע לא יתחייבו מחדש בבואם לרשות ישראל - ע"ז בא קרא דמאת בני ישראל לפטור כל שבא מיד נכרי. וצריך לדחוק לפי"ז [כפי שכתב בעצמו] דאף כלפי מעשר ראשון נאמר הך מיעוטא, הגם דעיקר קרא מיירי בדין תרומה ועל זה קאי הדרש בגמרא. ואולם קשה דמלשון הרמב"ם

1 ולפי"ז יוצא כשאוכל טבל לאחר שהופרשה ממנו תרומה גדולה ילקח שנים, משום טבל למעשר ומשום תרומת מעשר דפתך בה. ויל"ע דמבואר דיינינן לתרומה בכל הפירות (ע' להלן בפנים), ואילו גבי לקוח נקט מהרי"ט דפטור אף מתרומה ע - צ"ל דסו"ס בגוה"כ דתבואת זרע' איכיל אף תרומה ע כיון שאין לך מקור תרומה ע בלא מעשר, דמעשר מן המעשר אמר רחמנא.

יש שנאמרו רק בתרומות או רק במעשרות וילפינן להו לתרומה וחד דינא להו בכל מילי, (וכמבואר בפיה"מ תרומות א,ה), ובמה נשתנה דין לקוח משאר דינים, לחלק בו בין תרומות למעשרות.

אבן נראה להטעים היטב עפ"י הנ"ל, דהנה שיטת ר"ת (בב"מ פח ועוד - בישוב הסוגיות) שפטור לקוח אמור רק בלוקח לאחר מירוח אבל קודם מירוח קרינן ביה 'תבואת זרעך' כיון דבשעת חלות החיוב היה שלו. ודעת ריב"ם להפך, דדוקא לקח קודם מירוח נפטור אבל לאחר שנתמרחו ביד הבעלים כבר חל חיוב עליהם ולא פקע. וכן החזיק הר"ש (פאה א,ו), ודחה שיטת ר"ת דמאי שנא משאר פטורי דנקבעים בשעת המירוח, כגון הפקר והקדש, וכל שבשעת מירוח נתחייבו שוב לא נפקע חיובם לעולם, ואילו הכא אמרינן איפכא. אכן בדעת ר"ת ביארו אחרונים (ע' אחיעזר ח"ב יד ותורת זרעים פאה) דשאני פטור לקוח משאר פטורים דאינו פטור בחפצא דפירות אלא פטור הגברא הוא, שהרי אם חזר הלוקח ומכרו לבעלים הראשונים - חייב ולא אמרינן כבר פקע חיוב הפירות ותו לא חייל. וביארו לפי"ז מה שכתב המנ"ח (שצה) שאם הלוקח הפריש [הגם דפטור מדאורייתא] וחזר ומכרו לבעלים - אינם צריכים לעשר. ומאי שנא מכל הפרשה בפטור שאינה פוטרת - אלא מוכח שהפירות עצמם לא חל בהם פטור רק הגברא נפטור, הלכך כל שהפריש - חלה ההפרשה. על כן שאני משאר פטורים שהם בחפצא דפירות ולכך תליין בשעת מירוח שהיא גמר מלאכת הפירות ואז נקבע דינם בטבל, משא"כ לקוח שאינו פטור החל בעצם הפירות, שפיר י"ל שאף אם מירחם הבעלים וכבר נתחייבו הפירות, סו"ס הלוקח נפטור כשלקחם.

ורפי הנ"ל הרי זכינו בטעם לשבח בחילוק המהרי"ט, דלענין פטורא דלקוח אין לנו להשוות תרומה למעשר, דדוקא במעשר שיסוד חיובו משום מתנות ממון, וטיבילו אסור משום שלא עשה מצוותו, שפיר י"ל דאת הלוקח פטרה תורה מלתקן וממילא ליכא גביו איסור טבל, דאיסור טבל במעשרות נובע מחיוב המתנות ולא משום תערובת הקודש, ובלקוח דהגברא פטור תו ליכא איסור טבל גביו, משא"כ תרומה שעיקרה הפרשה לגובה ואיסור טבלה משום לתא דקודש דפתך בפירות, הרי שפיר מסתבר דאין הדבר תלוי בחובת הגברא אלא כל שנקבע חיובו בשעת מירוח איכא תערובת קודש בפירות לעולם, ואין לנו למילף ממעשר לפטור הלוקח.

ה הרי נראה דשיטת הרמב"ם ברורה בכל זה. והשתא מתישב תירוץ הערול"ג הנ"ל, שאמנם אין לוקחין על אכילת טבל אלא אחת, משום שבאותה העת אין עומד להפריש אלא את המתנה הקרובה ולא המתנות המאוחרות שאסור להקדימן, אך זהו דוקא כלפי איסור טבל דמעשר שעיקרו משום שלא קיים חובתו בפירות, והרי כעת אין לו בפועל אלא חובה אחת, של המתנה הקרובה. משא"כ בטבל דתרומה שעיקר עניינו משום איסור אכילת קודש דפתך ביה, בזה אין חילוק אם ההרמה מוטלת עליו בפועל כעת או

ה ומ"מ אין להפריש מן הלוקח על פירות שגדלו אצלו כדאיתא ביו"ד שלא, סא, וצ"ל דינא דמן הפטור על החיוב אינו תלוי בחלות ההפרשה אלא בחיוב, דמעשה הפרשה שאינו מחויב לא מהני להפרשה המחויבת. וע' תורת זרעים שם.

וע' בשערי הגרש"ר קדושין מא שנטה מפני כן מדברי האחרונים הנ"ל. גם בספר אילת השחר שם צ צדד להוכיח מרעק"א שלא חלה הפרשת הלוקח מדאורייתא. וכן הביא בחדושי הר צבי (ב"מ פח) מאשל אברהם. ובאו"ש (תרומות ב,ב) צדד כסברת האחרונים שהפרשת הלוקח הפרשה היא אלא שלדעתו אין סברא זו מתיישבת עם שיטת ר"ת, שכשם של"ת בלקוחה אחר מירוח נפקע החיוב הקודם, ה"נ יפקיעו שאפילו הפריש לא יהא תרומה כלל.

לא משמע כן שהרי לענין מעשר ראשון דקדק והביא רק את הסברא. ואילו הילפותא הביא רק גבי תרומת מעשר.

ומצינו מהלך נוסף לבאר הרמב"ם בזכר יצחק (מב) ומקד"ד (נו) וכע"ז במעדני ארץ, עפ"י מה שכתבו שם לחלק בין חיוב נתינה של תרומה לחיוב נתינה של מעשר, דנתינת תרומה עיקרה משום הקודש שדינו להינתן לכהן ואילו חובת נתינת מעשר עיקרה משום זכות ממון של הלויים [וחילוקם מוסבר היטב עפ"י המבואר לעיל, שבתרומה יסוד הדין הוא להרים הקודש לה; ולא משום לתא דממון, ואילו במעשר יסוד המצוה היא נתינת מתנות ללויים חלף עבודתם]. הלכך דוקא לענין מעשר אמרינן להאי סברא דקאיתנא מכח גברא דלא מצית אשתעווי דינא בהדיה, דנסתלקה זכות הלוי מהנד פירות, משא"כ לענין חיוב נתינת הקודש דתרומה לגבוה אין זו סברא לפטור. אלא דמ"מ דבריהם צריכים באור כי הלא מפורש ברמב"ם שסברא זו דקאיתנא מכח גברא, אמורה הן במעשר כלפי הלוי הן בתרומת מעשר וכלפי הכהן. והלא תרומת מעשר 'תרומה' היא, וגם אכתי אין מובן אמאי לענין תרומת מעשר הוצרכו קרא וסברא גם יחד.¹

אך יסוד הדבר נראה דאמנם בתרומת מעשר איכא לשני הדינים גם יחד, דהא קראו הכתוב 'תרומה' וקראו 'מעשר מן המעשר'. ונבאר, דהנה במשנה (בתרומות ד,ה) איכא למ"ד דשיעור תרומה גדולה לא יותר מעשירית, כתרומת מעשר שהיא מעשר מן המעשר, ובירושלמי שם איכא למ"ד דאינה פחותה מאחד-ממאה - כתרומת מעשר שהיא מאית. ויש להבין מאי האי דדיינינן לה לתרומ"ע גם כאחד מעשרה וגם כאחד ממאה. אך נראה פשוט דהא והא איתא; כלפי המעשר היא עשירית וכלפי כלל הפירות היא מאית. ועומק הדבר הוא דבהפרשת תרומ"ע יש שני דינים, יש דין הפרשה של אחד ממאה מכלל הפירות, וכלפי זה היא 'תרומה' כתרומה גדולה, כלומר שיש כאן חלק אחד ממאה של קודש המעורב בפירות. ומלבד זאת חל דין 'מעשר מן המעשר' שיסודו כחובת הלוי ליתן לכהן מעשר כשם שנותן הישראל מעשר ללוי. ועל כן שפיר מצינו למידן מתרומ"ע לת"ג הן לענין שיעור עשירית הן לענין מאית, דהא והא איתנהו.

והר"ב מוכחים מעיקר שיטת הרמב"ם והחינוך דלעיל, שאם הפריש תרומ"ע לפני קריאת שם מעשר - חלה

¹ ובמע"א ובמנח"ש (ל) כתב דבתרומ"ע היה נמקם להסתפק שמוא כיון שיש בה קדושה הרייהי כת"ג נא דינה כמעשר - וע"כ בא הכתוב לגלות על הסברא, מפשוטו של מקרא ולא מיתורא, שאין חיוב תרומ"ע אלא בטבלים שאיתה לוקח מבני ישראל כיון שחיוב תרומ"ע מסתעף רק ממע"ר הניתן ללוי. ולפי"ז עיקר דדינא הוא מסברא דאתנא מכח גברא דלא מצית דינא. וכן נראה מתוך דברי המאירי בב"ב קא. שכתב שפטור מליתן מעשר ותרומ"ע רק מהחלק שנתבשל ביד הנכרי, אבל חיוב מהחלק שגדל ברשותו.

ההפרשה, ואילו הר"ש בבכורים חולק שהרי תרומ"ע חובת המעשר הוא וכל שלא קרא שם מעשר ליכא 'מעשר מן המעשר' - אך מוכח דלשיטת הרמב"ם והחינוך תרומ"ע היא חובת כל הפירות. ומאיך הלא באופן זה שהקדים התרומ"ע אינו נותן ללוי אלא תשעה חלקים (ע' חזו"א דמאי א,ה) - הרי חזינן שהתרומ"ע היא חלק מהמעשר - אלא מוכח ששני דינים יש בה; חיובא דכלל הפירות וגם חיובא דמעשר, 'מעשר מן המעשר'.

ואם כן זהו שכתב הרמב"ם גבי תרומ"ע גם סברא וגם קרא, דמצד דין 'מעשר' שבו שפיר קיימת הסברא ד'קאיתנא מכח גברא' כבמעשר ראשון, אלא שחזר הרמב"ם וביאר 'מפני מה אמרו לא יתן תרומת מעשר לכהן כתרומה גדולה', דמצד פן התרומה שבה הלא ליכא להך סברא וכמוש"כ האחרונים - על זה תירץ דאיכא גזה"כ בתרומ"ע הממעטת כל שאינו מאת בני ישראל. נמצא דעל פן ה'מעשר' שבה שמצד הלוי איכא סברא דקאיתנא מכח גברא שאומר הלוי לכהן, וכלפי פן התרומה שבה, שהיא שייכא בעצם בכלל הפירות, איכא גזה"כ לפטור בנתינה כשבאו מיד נכרי. ובאו דברי הרמב"ם בדקדוק רב, שבתחילה כשהזכיר הסברא הכליל התרומ"ע עם המעשר, ושוב הוסיף לבאר מצד הפן ד'תרומה' שבתרומ"ע, מפני מה אין דנים בה כתרומה גדולה, ועל זה הביא הדרשה האמורה דוקא בתרומ"ע ולא במעשר.

זבוח יש ליתן טעם לחידושו של המקד"ד (דמאי סי' נו), שיצא לבאר הא דתרומת מעשר של דמאי לדעת הראשונים - מלבד הטור - נותנה לכהן ולא מוכרה. ואמאי, הלא ספק ממונא לקולא. והביא מפיה"מ להרמב"ם (ריש דמאי) שכתב 'ומדרך האיסור הוציאנו ממנו חוק לכהן, לא מפני שהכהן יכול להוציא בדרך מדרכי הדינים, כלומר בזה שונה תרומ"ע ממעשר שאף בספק צריך ליתן התרומ"ע לכהן. והקשה המקד"ד הלא מצינו בכמה דוכתי גם לענין תרומה דבספק אין צריך ליתן לכהן אלא המע"ה. ופירש שאמנם החיוב מספק הוא רק על ההפרשה ולא על הנתינה, אבל הפרשת תרומה כזאת שמראש אין דינה להינתן לכהן לא חשיבא הפרשה. משא"כ בשאר המקומות שבספק אין נותן לכהן, שם מיירי שבשעת ההפרשה היתה זו מיועדת לנתינה אלא שנולד ספק על הנתינה עצמה. עד כאן תורף דבריו. וסברא זו דהפרשה שמעיקרה אין בה דין נתינה לכהן לאו הפרשה היא, מוטעמת לפי האמור, שהרי עיקר ההפרשה בתרומה היא הנתינה לגבוה, ונתנו ה' להיות ממון שבט הכהנים, א"כ הפרשה כזאת דמעיקרא אין דינה להינתן לכהנים אינה נתינה לגבוה כלל, הלכך זה מחייב ליתן הדמאי לכהן.

